

MASARYKOVA UNIVERZITA

Úvod do jazykovědy

Jazykověda 20. století

Jazykový zeměpis

Předchůdce – Georg Wenker

Jules Gilliéron (1854-1926) + Edmond Edmont – *Jazykový atlas Francie* (1902-1910)

Albert Dauzat – *La géographie linguistique* (1922)

Jakob Jud + Karl Jaberg – *Jazykový atlas Itálie a jižního Švýcarska* (1928-1940)

Lingvistický atlas Rumunska (1909), Katalánska (1923-1936).

Metoda slov a věcí (Wörter und Sachen)

Studium slov a jejich původu v historickém a kulturním kontextu (ve spojení s reáliemi)

Hugo Schuchardt (1842-1927)

O hláskových zákonech. Proti mladogramatikům. (1885)

Románské etymologie (1898-1899)

Původ jazyka (1919-1920).

Rudolf Meringer – zakladatel časopisu Wörter und Sachen.

Idealistická škola

Benedetto Croce (1866-1952) – předchůdce;
Estetika jako věda o výrazu a obecná lingvistika (1902)

Karl Vossler (1872-1949) – zakladatel německé
idealistické školy.

Pozitivismus a idealismus v jazykovědě (1904)

Další romanisté této školy: Eugen Lerch, Leo Spitzer.

Italská neolingvistická škola: Matteo Bartoli (*Úvod do neolingvistiky* – 1925), Giacomo Devoto. Přínos v oblasti dialektologie a jazykového zeměpisu.

Španělská škola: Ramón Menéndez Pidal, Amado Alonso.

Francouzská sociologická škola

Vztah mezi jazykem a společností (společenský charakter jazyka)

Antoine Meillet (1866-1936) - *Historická a obecná lingvistika* (1921)

Georges Matoré (1908-1998) – *Metoda v lexikologii* (1953)

Studium slovní zásoby z hlediska vývoje společnosti (klíčová slova každé generace)

Joseph Vendryes (1875-1960) – *Jazyk* (1921)

Psychologická lingvistika

Wilhelm Wundt (1832-1920):

Psychologie národů (1900-1920)

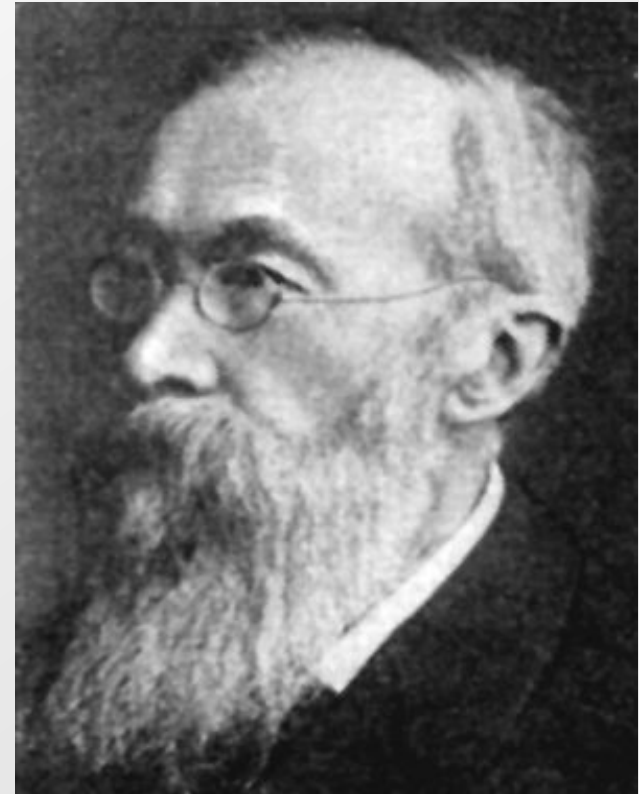
Henri Delacroix (1873-1937) *Jazyk a myšlení* (1921)

Ferdinand Brunot: *Myšlení a jazyk* (1922)

Albert Sechehaye: *Program a metody teoretické lingvistiky.*

Psychologie jazyka (1908).

Pojednání o logické struktuře věty (1926).

Strukturalismus

Ferdinand de Saussure (1857-1914)

*Pojednání o systému samohlásek
v indoevropských jazycích* (1877)

*O užívání absolutního genitivu v
sanskrtu* (1879)

*Kurs obecné lingvistiky (Cours de
linguistique générale – 1916)*

Charles Bally + Albert Sechehaye

Strukturalistické školy

- 1) Ženevská škola**
- 2) Pražský lingvistický kroužek**
- 3) Kodaňská škola (glosématica)**
- 4) Americký strukturalismus**

Ženevská škola

Charles Bally (1865-1947) – *Obecná a francouzská jazykověda* (1932)

Arbitrárnost znaku. Hodnota a význam (1940)

Albert Sechehaye (1870-1946) – *Program a metody teoretické lingvistiky. Psychologie jazyka.* (1908)

Konstruktivní metoda v syntaxi (1916)

Pojednání o logické struktuře věty (1926)

Pražský lingvistický kroužek

1926 – Vilém Mathesius, Jan Mukařovský, Bohuslav Havránek, Bohumil Trnka, Vladimír Skalička. Roman Jakobson, Nikolaj Trubeckoj, Sergej Karcevskij.

Teze (1929); Travaux du Cercle linguistique de Prague.

Vznik fonologie (1928 – konference v Haagu); N.Trubeckoj:
Základy fonologie (1939)

Teorie o aktuálním členění větném – Mathesius

Teorie příznakovosti (binární opozice) – Jakobson

Kodaňský lingvistický kroužek (glosématika)

1931 Luis Hjelmslev, Viggo Brøndal.

Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague

L. Hjelmslev – *Prolegomena k teorii jazyka* (1941)

Forma x substance obsahu a výrazu

Vlastní terminologie: céném=foném, plérém=morfém...

Knud Togeby – *Structure immanente de la langue française* (1951)

Emilio Alarcos Llorach – *Gramática estructural (Según la Escuela de Copenhague)* - 1951

Rozvoj evropského strukturalismu

Sovětský strukturalismus

Sebastian K. Šaumjan (*Strukturální lingvistika* 1965),
Jurij Apresjan.

Strukturální sémantika: Eugenio Coseriu, Algirdas Julien Greimas, Georges Mounin, Pierre Guiraud, Bernard Pottier, Jean Dubois, Otto Ducháček, Růžena Ostrá.

Americký strukturalismus

Edward Sapir (1884-1939) – *Jazyk* (1921)

Leonard Bloomfield (1887-1949) – zakladatel deskriptivistické školy. *Jazyk (Language)* – 1933)

Behaviorismus (S > r > s > R)

Zellig Sabbetai Harris (1909-1992) – *Metody strukturální jazykovědy* (1951). Distribuční analýza fonémů a morfémů.

Generativní gramatika

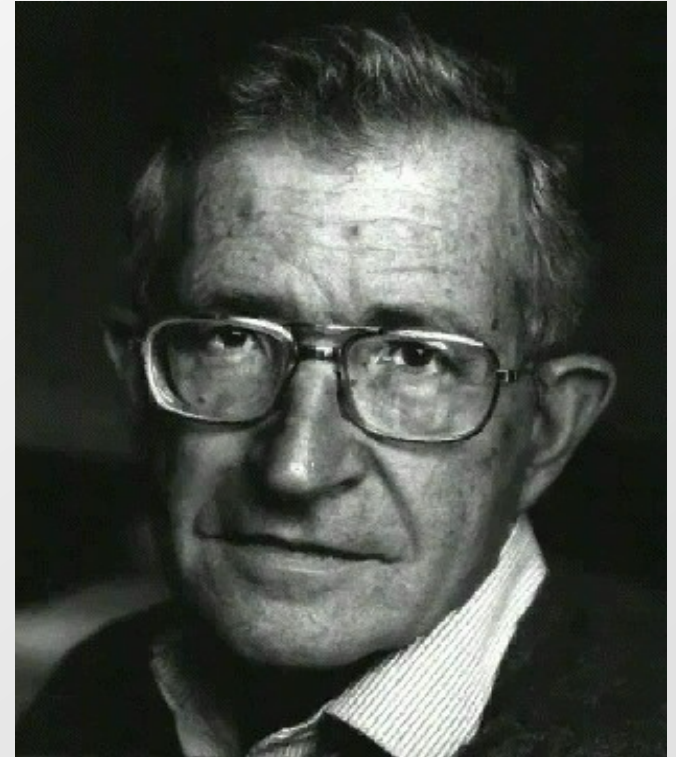
Noam Chomsky (1928)

Syntaktické struktury (1957)

Aspekty teorie syntaxe (1965)

Jádrové věty, transformační pravidla

Povrchová x hloubková struktura

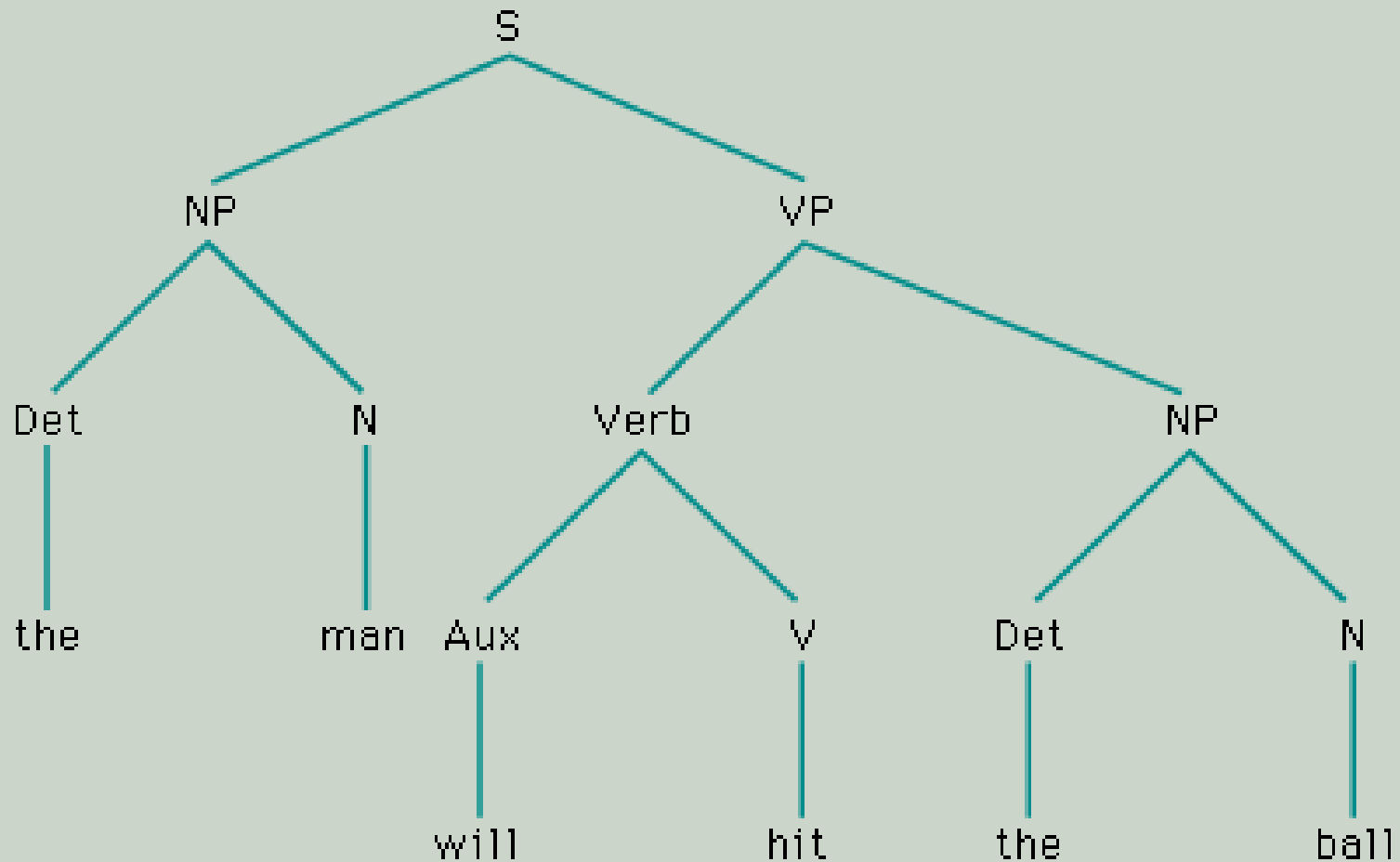

Derivace

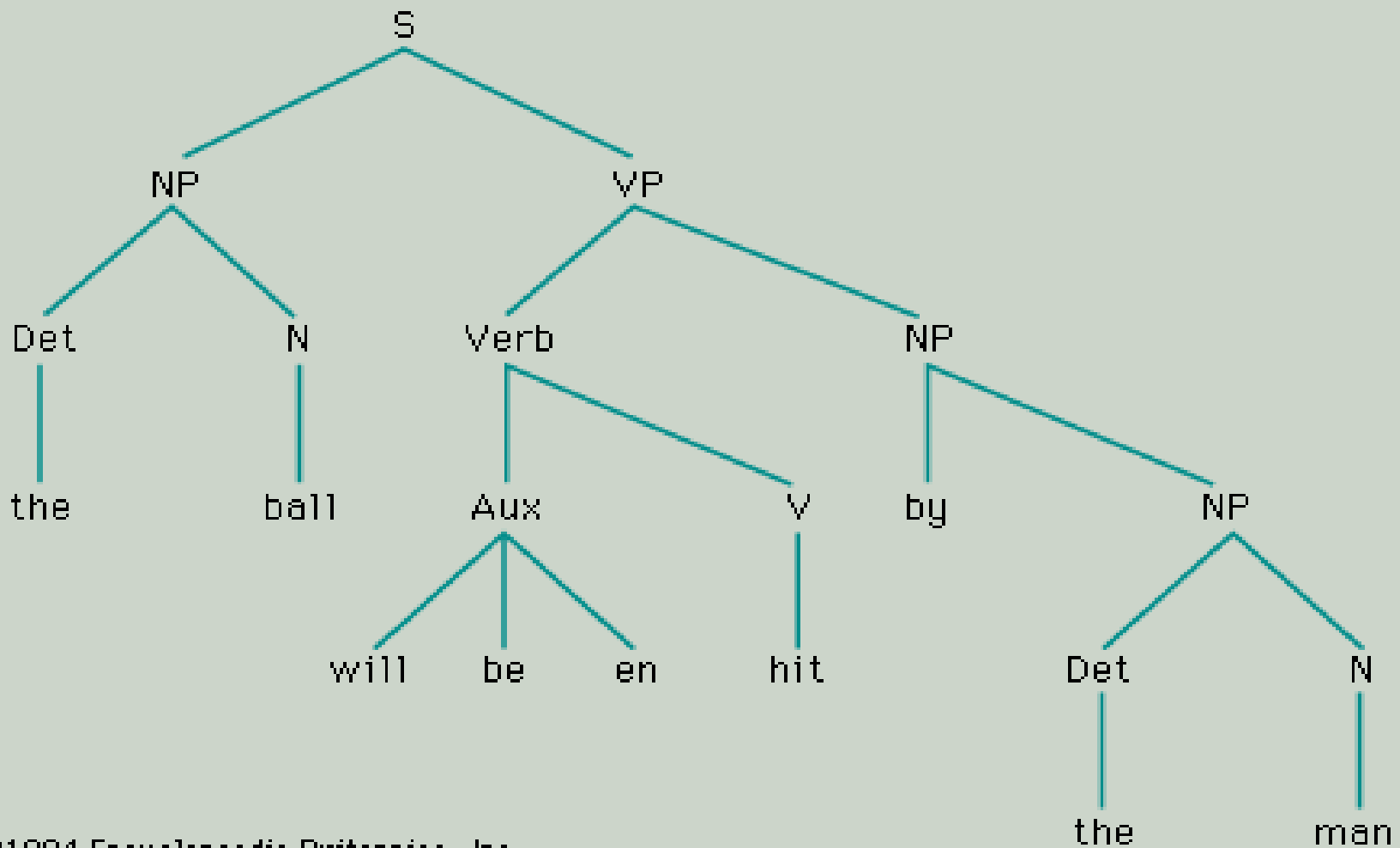
- (i) S
- (ii) NP + VP by rule (1)
- (iii) NP + Verb + NP by rule (2)
- (iv) Det + N + Verb + NP by rule (3)
- (v) Det + N + Verb + Det + N by rule (3)
- (vi) Det + N + Aux + V + Det + N by rule (4)
- (vii) *the* + N + Aux + V + Det + N by rule (5)
- (viii) *the* + N + Aux + V + *the* + N by rule (5)
- (ix) *the* + *man* + Aux + V + *the* + N by rule (6)
- (x) *the* + *man* + Aux + V + *the* + *ball* by rule (6)
- (xi) *the* + *man* + *will* + V + *the* + *ball* by rule (7)
- (xii) *the* + *man* + *will* + *hit* + *the* + *ball* by rule (8)

Gramatika frázové struktury (Phrase-Structure Grammar)

Transformace

Generativní gramatika

- 1) Frázový komponent (báze)
- 2) Transformační pravidla – obligatorní a fakultativní transformace
- 3) Morfonologický komponent

Generativní sémantika

Jerrold J. Katz & Jerry A. Fodor – *Struktura jazyka*
(*The structure of language* 1964)

John R. Ross, George Lakoff, Paul Postal

Transformační gramatika v Evropě

Nicolas Ruwet – *Úvod do generativní gramatiky* (1967)

Jean Dubois – *Strukturální gramatika francouzštiny* (1965)

Luis Guilbert – lexikologie (*La créativité lexicale* – 1975)

Textová lingvistika/gramatika

Studium formální a sémantické struktury textu

Text – maximální jednotka komunikace

Od 60. let minulého století (např. Teun Adrianus Van Dijk, Klaus Brinker, František Daneš)

Souvislost s aktuálním členěním větným, stylistikou a pragmatikou

1) Významová soudržnost textu – koherence (hlavní myšlenka či téma textu a její rozvinutí pomocí dílčích témat /tematická progrese/, užití sémanticky příbuzných jazykových jednotek)

Textová lingvistika/gramatika

2) Syntaktická spojitost textu – koheze (gramatické a lexikální prostředky, textové konektory x spojky)

3) Pragmatický aspekt – adekvace (volba vhodného typu textu a variety jazyka z hlediska komunikačního; intence producenta textu, přizpůsobení komunikativní situaci)

V počátcích pouze analýza psaných textů z hlediska zřetězení vět, později rozšířeno i na mluvený projev a doplněno hlediskem pragmatickým.

Teorie mluvních aktů, pragmatika

Základní komunikační jednotka – výpověď'/promluva
(vs. věta v syntaxi)

Větný význam (sémantika) vs. význam promluvy z hlediska účastníků komunikace (pragmatika)

Od 50. let 20. století (Paul Grice, John L. Austin, John R. Searle, Geoffrey Leech atd.)

Mluvní akty (nejen výpovědi z hlediska obsahového, ale i z hlediska záměru a efektu): **lokuce** (pronesení řeči/výpovědi), **ilokuce** (záměr mluvčího; konstatování, otázka, rozkaz, slib... – modalita), **perlokuce** (efekt na posluchače)

Teorie mluvních aktů, pragmatika

Důležitost kontextu (verbální, situační, kulturně-historický a sociální...), presupozice, konverzační implikatury

Konverzační maximy (Grice):

- 1) Maxima kvantity
- 2) Maxima kvality (pravdivosti)
- 3) Maxima relevance
- 4) Maxima způsobu (jasnost a srozumitelnost)

+ Zdvořilostní maximy (Leech): skromnost, takt, velkorysost...

Další směry v jazykovědě

2. polovina 20.století

Pomezní disciplíny (interdisciplinární studium)

Sociolingvistika (1952 – H. C. Currie)

Jazyk jako společenská instituce

Variety jazyka (národní jazyk, sociolekt, dialekt; registry/funkční styly – jazyk formální, vědecký, náboženský...)

Jazyková politika (bilingvismus)

Teorie jazykové zdvořilosti

Další směry v jazykovědě 2. poloviny 20.století

Psycholingvistika (G. Lakoff, N. Chomsky; předchůdci G. Guillaume, J. Piaget)

Osvojování jazyka, produkce a percepce, jazyk a myšlení, paměť, studium dalšího jazyka, vnitřní řeč.

Etnolingvistika/antropolingvistika

(počátky F. Boas, E. Sapir, B. L. Whorf)

Kulturní rozdíly v jazykové komunikaci, zdvořilostní zvyky...

Neurolingvistika, matematická a počítačová lingvistika, filosofie jazyka.